

Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin'in Yükselişi: Muhayyilenin Ontolojik Sınırları

Muhammet Savaş KAFKASYALI (*)

Özet: Son otuz yıl içinde ve bilhassa son on yıl boyunca, daha önce hiç görülmemiş bir hızla yükselişini sürdüren Çin'in, bu yükselişiyle Soğuk Savaş sonrası dönemde yeniden şekillenen uluslararası sistemi nasıl etkileyeceği en çok merak edilen ve konuşulan konuların başında gelmektedir. Bu merakı giderebilmek için öncelikle uluslararası sistem içerisinde daha önce meydana gelen yükselişlerin beraberinde getirdiği etkileri araştırmak ve sonrasında da mevcut sistemin yapısını inceleyerek Çin'in bu sisteme nasıl alternatif yaklaşımlar sergileyeceğini belirlemek gerekecektir.

Bu çalışma, bir taraftan Çin'in sıra dışı yükselişini inceleyip, diğer büyük güçlerin yükselişi ile kıyaslar; diğer taraftan da şimdiye kadarki büyük güçlerin sosyal ve kültürel açıdan dünya toplumlarını nasıl etkilediğini anlatarak Çin'in en güçlü devlet olması durumunda nasıl bir etki oluşturacağını araştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çin, ABD, Uluslararası Sistem, Süper güç.

Struggle for Global Supremacy and the Rise of China: Ontological Limits of Imagination

Abstract: The issue of the unprecedented rise of China, and how this rising will affect the re-shaping international system in the post-Cold War era, is one of the most interested and spoken issues in the last three decades, in particular during the last decade. First, the rising processes and impacts of uptrends of the previous great powers have to be investigated for understanding this issue. Subsequently, by examining the structure of the existing system, it has to be designated that what kind of alternative approaches will China put forward against the present system.

This work analyses the China's extraordinary rise, compares with the rises of the other great powers on one hand; explains how great powers have affected the world societies in history and investigates the probable impacts of China and Chinese culture on the other nations in case of the most powerful state on the other hand.

Keywords: China, USA, International System, Super Power.

*) Dr., Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi/Kırıkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü (e-posta: msktufan@yahoo.com)

Giriş

Tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar bazı devletler¹ çeşitli imkânlardan faydalanıp dâhilî bütünlüğünü ve kalkınmasını sağlayarak diğer devletlere nazaran üstün bir duruma erişmiştir. Kimi zaman mevcut şartların sunduğu, kendiliğinden ortaya çıkan imkânlar üstünlüğe yol açmış, kimi zaman ise gayret ve mücadelenin neticesi gelişen imkânlar üstünlük sağlayabilmeye araç kılınmıştır. Coğrafi/jeopolitik açıdan savunmanın kolay veya saldırıya uğramanın zor olduğu bir bölgede kurulan ve güvenlik kaygısının azlığını imkân bilip gelişimini tamamlayarak üstün hale gelen devletler² olduğu gibi, tunç çağının yaşandığı bir dönemde demiri bularak devrim niteliğinde bir değişiklikte üstün hale gelen devletler de olmuştur.³ Uluslararası sistemdeki diğer birimler karşısında daha güçlü olabilmış birimlerden bir kısmı ulaştığı/sahip olduğu gücü uluslararası sistemi kendi istediği gibi şekillendirmek ve yönlendirmek için kullanmış, bir kısmı ise sadece daha fazla güçlenmek veya zengin olmak hatta daha basit şahsî menfaatler için kullanmıştır.⁴

Umumiyetle ‘büyük güçler’ olarak adlandırılan bu birimlerin nasıl geliştikleri ve ne şekilde/neden yıkıldıkları çeşitli kıyaslamalı incelemelere ve yorumlara konu olmuştur (Kennedy, 1987; Olson, 1982; Knutsen, 1999; Öngün, 2007). Büyük güçlerin kuruluşları üzerine yapılmış çalışmaların önemli bir bölümü bu üstünlüğün teminini mümkün kılan veya kolaylaştıran unsurlar ve şartlar konusundadır. Fakat bu büyük güçlerden bazılarının uluslararası sistemi şekillendirmeleri veya uluslararası sistemde kalıcı bir takım tesirler bırakmaları hususu daha çok, medeniyet sahibi olmaları, devlet yapılanmalarının ideolojik olması gibi çok genel izahlarla geçitirilmişdir. Biz bu çalışmada bir büyük gücün

- 1) Burada kullanılan devlet kavramı, siyasî anlamıyla değil uluslararası sistemin aktörleri anlamında kullanılmaktadır ve ulus devlet öncesi dönemdeki imparatorlukları, krallıkları, sultanlıkları, derebeylikleri, site ve benzeri şekillerdeki organizasyonların tamamını kast etmektedir. (Çağırın, 2007: 372)
- 2) Britanya İmparatorluğu’nun dünyanın en güçlü donanmasına sahip olduğu dönemde, Atlas Okyanusunu kontrol eden başka bir gücün varlığından ve bu sayede başka bir devletin saldırısına uğrama ihtimalinin neredeyse yok olması durumundan faydalanarak ekonomi ve sanayi alanında kalkınmasını tamamlayan Amerika Birleşik Devletleri’nin süper güç haline gelmesi bu duruma misal verilebilir.
- 3) İlk defa tunçtan savaş arabaları ve silahlar yapmayı bulan Sümerlerin, taştan yapılan silahları kullanan diğer devletler karşısında süper güç haline gelmesi bu duruma misaldir. (Şenel, 1982: 54). Tunçtan yapılmış silahların ve savaş arabalarının yüksek maliyetine ve ağırlığına mukabil düşük maliyetli ve hafif olan demirden yapılmış silahların ve savaş arabalarının sağladığı imkânla üstün hale gelen Hititler de yine aynı şekilde büyük bir üstünlük sağlamıştır. (Şenel, 1982: 56)
- 4) ‘Sistem’, ‘aktör’ ve ‘güç’ merkezli (Öngün, 2007: 10), uluslararası sistemde meydana gelen değişimleri izah etmeye çalışan ve temelde tarih boyunca işleyen ve bazı aktörlerin güçlenip bazı aktörlerin de buna mukabil zayıfladığı bir sistemin varlığı ön kabulüne dayanan “güç döngüsü teorisi” bu konunun en belirgin yaklaşımlarındandır. (Doran, 1989; 1991; 1993; 2003; Öngün, 2007) Bir döngüden bahsetmek iki unsuru beraberinde getirmektedir: Birincisi, güçlü olma durumunun devamlı bir aktörden bir başkasına geçtiğidir. İkincisi ise, aktörlerin daimî varlığının mümkün olmadığıdır. Öte yandan İbn-i Haldun’un (*Mukaddime*), bütün devletlerin bir canlı gibi var olup, yaşayıp ve nihayetinde yıkılacağı düşüncesi de; Rosseau’nun (*Toplum Sözleşmesi*) “Sparta ve Roma bile yok olduysa hangi devlet sonsuza kadar yaşamayı umabilir” anlayışı da bu kapsamda değerlendirilebilecek ve kökü çok eskilere dayanan bir tasavvurun yansımalarıdır.

uluslararası sistem içindeki yerini, sisteme meydan okuyup okumadığı ve alternatif bir sistem anlayışının veya arayışının olup olmadığını inceleyeceğiz. Çalışmamızda ayrıca sistemin aktörlerinden olan bir birimin sistem içerisinde büyük güç haline gelmesi ve sadece büyük güç (güçlü bir birim) olmasının sistem açısından tehlike olarak görülüp görülmediğini araştıracağız. Bu bağlamda, uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıdan iki veya çok kutuplu bir yapıya doğru ilerlediğinin düşünüldüğü ve ABD'nin tek süper güç olma vasfını her geçen gün biraz daha kaybettiğinin ileri sürüldüğü bir dönemde ABD'ye karşı en önemli rekabeti sergileyen Çin'in hızla gelişip, süper güç/ikinci kutup (hatta tek kutup) olarak uluslararası sisteme başkaldırıp kaldırmayacağı yani alternatif bir sistem inşasına girişip girişmeyeceği temel problematiğimiz olacaktır.

Kendi ve öteki perspektifinden baktığımız⁵ uluslararası sistemde Çin'in Batı *üst birimi* (*kendi*) karşısında bir *öteki* olup olmadığını tespiti, Çin'in gelişimi, ABD'nin Çin'e bakışı ve ona yönelik politikaları, Çin'in bölgesel ve küresel politikaları gibi konuların anlaşılmasını da sağlayacaktır. Batı karşısında Çin'in durumu veya ABD-Çin rekabetinin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği bilinmeden, fevkalade ilgi uyandıran Çin'in gelişimi⁶ hakkında yapılan değerlendirmeler ancak çok kısa vadeli uygulamalar temelli olup teorik alt yapıdan yoksun kalacaktır.

1. Yükselişin Arka Planı: Müstesnahk Duygusundan Evrensellik İddiasına

Batı'nın karşısında Doğu'yu, Çin'in temsil edip etmediği konusunu ve dolayısıyla Çin'in bir *üst birim* olup olmadığı hususunu (Batı üst biriminin *ötekisi* olup olmadığını) (Xuewu, 2009) ele alırken, iki özelliğin Çin'de mevcut olup olmadığından hareket etmek gerekecektir. Birincisi, Doğu *üst birimi* bünyesindeki *alt birimlerin* Doğu *üst birimini* temsil (bu temsilden kasıt güç ve temsil iradesidir) özelliğidir. İkincisi ise, Batı *üst birimine* yönelik oluşturduğu tehdittir. Yani *öteki* olarak algılanma özelliğidir. Bu özelliklerden hareketle, Çin'in Doğu'yu temsil etmeyişi ve Batı için *öteki* olmayışı, Batı tarafından⁷

5) Bu çalışmada kullanılan *kendi*, *öteki*, *diğeri*, *alt birim* ve *üst birim* kavramları ve bu kavramsallaştırmanın oluşturduğu teorik perspektif konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: (Kafkasyalı, 2010).

6) Küresel ölçekte yayın yapan medya kuruluşlarında yayımlanan haberlerin içerik analizini yapan *Language Monitor*'e göre "Çin'in yükselişi" konusu, "Irak Savaşı" ve "ekonomik kriz" gibi pek çok önemli olayı geride bırakarak son on yılda hakkında en çok haber yapılan konuların başında gelmiştir. <http://www.languagemonitor.com/about/news/top-news-stories-of-the-decade/>

7) Batılı bakış açısıyla Uzakdoğu'nun ve bilhassa Çin'in nasıl görüldüğünü anlatması bakımından Valéry'nin, bir Çinlinin "Annem" adlı kitabına yazdığı ön sözdeki şu ifadeler fevkalâde dikkat çekicidir: "Uzun zaman Çin'e ayrı gezegen gözüyle baktık. Orada acayip hevesli bir millet oturuyor kabul ettik, çünkü başkalarını gözlerimize acayip görünen yanları seviyesine indirmek kadar tabii bir şey yoktur. Perukalı ve pudralı veya silindirik şapkalı bir başın, saçı kuyruk gibi uzayan başlara aklı yatmaz.

Biz bu tuhaf millete, karma karışık olarak, bilginlik yanında saçmalık; güçsüzlük yanında süreklilik; hareketsizlik yanında şaşırtıcı bir hünerlilik; bilgisizlik yanında ustalık; saflık yanında mukayese kabul etmez bir kurnazlık; kanaatkârlık yanında mucizeye kaçan bir ince zevklilik ve sayısız gülünç yönler atfederdik. Çin'i çok geniş fakat kudretsiz; yaratıcı fakat yerinde sayar; batıl itikatlı fakat dinsiz; gaddar fakat filozof; atalara bağlı fakat ahlâk yönünden bozuk düşünürdük; onun hakkın-

hiçbir zaman tehdit olarak algılanmamış olmasından ve Doğu *üst birimini* temsil etme iradesini göstermemiş olmasındandır. Bu durum hem coğrafi sebepledir, çünkü Batı bu bölgeyle komşu olmamıştır hem de Çin'in tarih boyunca kendi içine kapanık yaşamış⁸ olmasından ve yayılmacı bir zihniyet taşımamasındandır.⁹ İçine kapanıklık o düzeydedir ki, Çin, teknolojik ve ekonomik olarak 500-1500 tarihleri arasında dünya lideri olmasına rağmen bunun farkında bile olamamıştır. (Nye, 1997-98)

Çin'in kendi durumundan ve bilhassa nispi (diğer devletlere ve toplumlara nispeten) durumundan haberdar olmaması, müstesna olduğu düşüncesinden ve bu sebeple içine kapanık yaşamamasından kaynaklanmıştır ki, bu içine kapanıklık benimsemiş olduğu inanç sisteminden ileri gelmektedir. Çin'in *müstesnacılığı*, Amerikan *exceptionalisminden*¹⁰ farklı olarak, dünyaya verilmesi gereken nizâmın verilmesi sorumluluğu değil, yeryüzünde yaşanması en ideal hayatı Çinlilerin yaşadığı, yaşayacağı ve yaşaması gerektiği

daki bu bozuk düzen fikirlerle afillar, çürütülemez şekilde Mısırlılara, İsraililere, Yunanlılara ve Romalılara çıkardığımız medeniyet seviyemizde onu nereye yerleştireceğimizi bilmez, ne onun bizi uygun gördüğü barbar mevkiine indirebilir, ne de kendi gurur seviyemize çıkarabiliriz. Bu sebeple onu, başka bir dünyaya, başka bir kronolojiye, hem reel hem de anlaşılmaz, birlikte var olan fakat sonsuzlukta bulunan bir sınıfa koyardık.

Bizim için anlaşılması en güç olan şey, kafanın isteklerinde kısıntı yapmak, maddî gücün kullanılmasında ölçülü olmaktır. Avrupalı, nasıl olur da insan pusulayı icat eder de daha ötesini merak edip dikkatini mknatıs ilmine kadar sürdürmez ve pusulanın bulunmasından sonra, nasıl da deniz aşırı ülkeleri keşfetmek ve hükmü altına almak için bir filoyu uzaklara sevk etmeyi düşünmez, der. Barutu bulan aynı adamlar, kimyada ilerlemiyor; kendilerine top yapmıyorlar; onu geceleri şenlik fişeklerinde, boş eğlencelerinde israf ediyorlar!". (Valéry: 63-64)

- 8) Özellikle Çin ve Hindistan, Marco Polo'nun seyahatine kadar Batı için bir masal diyarı olmuştur. Daha sonraki dönemlerde de hep hayal edilen, gidilmek istenen bir yer olmuştur ancak hakkında seyahatnameler vasıtasıyla edinilmiş bilgiler vardır.
- 9) Çin, M.Ö. 221 yılında Savaşan Devletler döneminden sonra imparator Qinshihuangdi tarafından birleştirildi, fakat Moğollar tarafından istila edilinceye kadar iç savaşlarla uğraşıp durdu. 13. yüzyılda, Hanların yönetiminde Çin, önüne çıkan her yeri işgal eden ordularını batıya gönderdi. Her ne kadar Japonya'nın istila edilmesine teşebbüs edilmişse de Çin, amfibi kuvvetleri çıkan fırtınalar yüzünden dağılıp gitti. Çin, kuzeyden Hindistan alt kıtasına kadar olan bütün Asya kara kitlesine hâkim oldu. 15. Yüzyılda dünyanın en büyük yayılmacı gücü olacak gibi görünüyordu. Ekonomisi bürokratik olarak bütünleşmişti. Kendi icadı olan kâğıdı kullanıyordu, metalürji alanında ilerlemişti, baruta ve roketlere sahipti ve dünyanın en ileri makine mühendisleri kendisine hizmet ediyordu. Çin, bazıları 130 metre boyunda sekiz hatta dokuz direği olan ve yüzlerce denizci taşıyan büyük gemiler inşa etti. 317 gemili bu donanma büyük ticarî ve emperyal hırslarla dolu olarak 15. yüzyılın ilk yarısında Endonezya adalarına doğru açıldı ve Hint Okyanusu'na girdi, fakat bu imparatorluk çöktü. Çin kökenli olmayan halkları yönetmede karşılaşılan güçlükler, donanmanın yüklediği büyük masraflar, kârlı olmayan bir ticaretin ve içerdeki güç mücadelesi sonucu yayılmacılara karşı içe kapanma yanlılarının kazanması, Çin yayılmacılığının sonunu getirdi. Yeni imparator donanmayı geri çağırdı ve büyük donanmayı imha etti. 1477'de donanmanın yaptığı bu büyük seferin kayıtları bile yok edildi. David S. Landes, *Milletlerin Zenginliği ve Yoksulluğu* kitabında Çin'in denizlerde yayılmacılığı terk etmesinin uzun sürecek tesirleri olduğu sonucuna varmıştır. (Berry, 2001: 4-10)
- 10) Osmanlı Devleti'nin *nizâm-ı âlem* düşüncesi de zaman zaman bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

düşüncesidir. Zira Çin inancına, en ideal hayat tarzını Çinliler Çin ülkesinde yaşayacaktır şeklinde bir inanç ve Çin'in dünyanın merkezi olduğu kabulü hâkimdir.

Gök yuvarlak (bir yumurta biçimindedir), Yer ise karedir. Gök bir küre gibi Yer'i örter. Kimi zaman Yer, bir arabanın kare biçimli kasasıyla temsil edilir; o zaman Gök gibi yuvarlak gölgeliği bir orta direk ayakta tutar. Beş kozmolojik sayıdan -4 yön ve 1 merkez- her birine bir renk, bir koku, bir ses ve özel bir simge denk düşer. Çin dünyanın merkezindedir, başkent krallığın ortasında ve kraliyet sarayı da başkent merkezinde bulunur. (Eliade, 2003: 23)

Çin'in (Çin *alt biriminin*) bir dönem Ortadoğu'ya ulaşmayı öngören "Fu-lin" (Ögel, 1945) ideali olmuşsa da hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Bunun haricinde Çinlilerin çevresine doğru yayılmacılığı ve yayılmışlığı, Doğu *üst birimini* temsil etme seviyesine ulaşmasını sağlayacak kadar olmadığı gibi Batı *üst birimini* tehdit edecek kadar da olmamıştır.¹¹ Bu hususta Bernard Lewis'in ifadeleri dikkat çekicidir:

İslâmiyet gücünün doruğundayken başardıklarının düzeyi, niteliği ve çeşitliliği açısından karşılaştırma konusu olabilecek bir tek uygarlık vardı, o da kuşkusuz Çin'di. Bununla birlikte Çin uygarlığı esasen yerel, tek bir bölgeyle -Doğu Asya'yla- ve tek bir ırksal grupla sınırlı kaldı. Bir ölçüde ihraç da edildi ama yalnızca komşu ve akraba halklara. İslâmiyet ise tersine çok kültürlü çok ırklı, uluslararası ve hatta kıtalararası bile denebilecek bir dünya uygarlığı yarattı. (Lewis, 2004: 14-15)

Tarih boyunca dışarıya fazla ilgi duymaksızın yaşamış olan Çin, yüzyıllar boyunca benimsemiş olduğu bu kendi içine kapanık hayatı son yüzyılda bırakmış ve bir dünya devleti olma, hatta en güçlü devlet olma yarışına girişmiştir. Esasında dışa açılmasına ve daha önceki dönemlerden farklı olarak uluslararası sistemin en güçlüsü olma yarışına girmesine sebep olan unsurları dikkatlice incelediğimizde, karşımıza Batıların çıktığını görebiliriz. İngilizlerin 19. yüzyılda müdahale etmesi ve Çin'in kaynaklarını kullanmasıyla müdahaleciliği gören ve ardından 20. yüzyılda sosyalizmin evrenselciliği ile tanışan Çin, kendinde olmayan bu düşünce farklılığını görmüştür. Bu anlamda Çin'e, dışa açılma hevesini Batıların verdiği söylenebilir.

Dört bin yıl öncesine dayanan kayıt altına alınmış tarihiyle, çok köklü geçmişi olan Çin'in, büyük bir kültürü ve medeniyeti vardır. M.Ö. 221 yılında Qin Hanedanının (Eberhard, 1987: 16-191) ülkeyi tek bir devlet altında birleştirmesinden (Altuğ, 1995: 6) önce çok sayıda kent devletinin birbiriyle mücadele ettiği "Savaşan Devletler Çağı"nı yaşamıştır (McNeill, 2003: 258). Qin Hanedanlığı döneminde Çin, şehirlerin gelişmesini,

11) "Avrupa-Asya kıtasının öbür ucunda kendi-kendine-yeterlilik temeli üzerine kurulup gelişmiş Çin toplumu çok büyük bir köylü-bürokratik devletti. Ticaretten çok tarıma dayanıyordu ve ticaret erbabı ile politikacılar çok toprak-beyleri ile bürokratlar eliyle yönetilen bir toplumdur. Avrupa'daki yarımada ve deniz ülkelerinin tam tersine, bu doğulu köylü toplumu kıt'a ülkesiydi ve karaların dışında uzanan denizi ve deniz aşırı ülkelere giden deniz yollarını bilmiyordu. Tarihin en eski çağlarından beri hareketsiz ve kalabalık bir nüfusu olan Çin'de halk, büyük miktarlarda su ve insan gücüne dayanan teknoloji ile sulanabilen dar bölgelerde yapılan yoğun-tarımcılık sayesinde yaşamaktaydı". (Fairbank, 1969: 15)

ticaretin artmasını sağlamış, büyük sulama projelerini planlayarak gerçekleştirmiş, güvenliği temin için düzenli ordular kurmuştur. Tarım ve temel endüstri teknikleri de bu zamanda geliştirilmiş, aynı zamanda Konfüçyüsçülük, Taoizm, Budizm gibi Çin düşüncesinin temelini olgunlaştıran felsefeler (öğretiler)¹² de olgunlaşmıştır. (Braudel, 1994: 171-185)

Qin Hanedanı, Han Hanedanlığı tarafından yıkılmış; Hanların iktidarında idari sistem daha da gelişmiş, Çin hâkimiyeti hem doğuda hem de batıda genişlemiştir. Han Hanedanlığının yıkılmasıyla oluşan 400 yıllık bir fetret devrinden sonra; merkezî hükümetin güçlendiği, büyük dinî ve sanatsal gelişmenin yaşandığı Tang Hanedanlığı dönemi başlamıştır (619-907). 1279 yılına kadar bir parçalanmışlık dönemi daha yaşayan Çin'i güneyde Sung Hanedanı, kuzeyde Moğollar yönetmiş, daha sonra da Kubilay Han yönetimindeki Moğollar tamamen hâkimiyeti ellerine almıştır. Moğol idaresine 1368'de Ming Hanedanı son vermiştir.

1644 yılında Mançular Çin'i fethetmişler ve Qing Hanedanlığını kurmuşlardır. 18. yüzyılı çok güçlü ve zengin bir şekilde geçiren Çin için 19. yüzyıl kötü bir dönem olmuştur. 1842'ye kadar Uzak Doğu Asya'nın en önemli devleti Çin'dir. Kuzeyde yayılmaya başlayan Rusya'yı tehdit olarak gören imparatorluk, İngiltere ve Fransa gibi denizlerde güçlü devletleri küçümsemiştir. (Fairbank, 1986: 86)

İlk defa Afyon Savaşları'nda (Altuğ, 1995: 19-23) Çin'i yenilgiye uğratan İngiltere Asya'da 1842'den sonra önemli bir güç haline gelmiştir. (Chesnaux vd., 1977: 56; James, 1998: 237) Bu dönemde Batılı güçler Çin'in imkânlarından sınırsız ölçüde faydalanırken bölgenin diğer önemli gücü Japonya ise Meiji Restorasyonu (Wolferen, 1992: 22) adı verilen reformlar dönemine girmiş ve kısa zamanda Batılı modeli benimseyerek büyük gelişme göstermiştir. (Hoyt, 1995: 6-19) Reformlar neticesinde gücünü iyice artıran Japonya ile Çin 1895 yılında Kore yarımadası yüzünden savaşmıştır. Çin'i ağır yenilgiye uğratan Japonya, bu savaştan sonra Batılı güçlerin yeni odağı olmuştur.¹³

20. yüzyılın başlarında Çin karışık bir durumdayken (Scott, 2008) 1921 yılında Sun Yat Sen başkanlığında milliyetçi parti ve Mao'nun da yönetiminde olduğu komünist parti kuruldu. İki partinin mücadelesiyle geçen dönemin sonunda 1949 yılının 1 Ekiminde, Mao Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti. Daha önce Komünist Parti'yi dışlamış olan Koumington ise ana kıtadan Tayvan'a kaçmaya mecbur bırakıldı.

12) Çince'de din anlamına gelen bir kelime yoktur. Bunun yerine kullanılan *Kiao* kelimesi bizim anladığımız anlamda bir dini ya da mezhebi anlatmaz. *Kiao*, Çince'de öğretim karşılığı olarak kullanılmaktadır. Çin'de birlikte yüzyıllar boyu yaşayan üç din, ya da kendi deyimleriyle öğretimden birincisi *Ju Kiao*, yani Konfüçyüsçülük; ikincisi *Şe Kiao*, yani Buda dini; üçüncüsü de *Tao Kiao*, yani Taoizm'dir. (Örs, 1964: 47)

13) Arkasına bu devletleri de alınca Rusya'ya kafa tuttu ve iki devlet 1905 yılında savaştılar. Japonya Rusya'yı da ağır bir yenilgiye uğratarak, güç dengesindeki Rusya'nın hâkim konumuna son verdi. Güç dengesinin yeni hâkimi olan Japonya'nın hükümranlığı II. Dünya Savaşı'nda ABD'nin galibiyetine kadar devam edecektir. (Eberhard, 1986: 200-238)

Bu gelişmeden sonra Çin'in meşrû hükümetinin kendisi olduğunu söyleyen Tayvan (Milliyetçi Çin), 1970'e kadar BM'de de Çin'i temsil etmiştir. Diğer yandan Çin Halk Cumhuriyeti de Tayvan'ı 23. ve âsi eyalet olarak tanımlayarak günümüze kadar birleşme yolundaki baskılarını sürdürmüştür.

İdeolojik yapılarındaki benzerlik ve Sovyetler Birliği'nin baskın gücü nedeniyle bu ülkeyle aynı çizgide yer almış olan Çin; Sovyetler Birliği'nden bağımsız politika gütmeyi isteyen Mao ile 1958 yılında "Büyük atılım" hamlesini başlatmış, ancak bu atılım amaçlanan başarıyı sağlayamamıştır.

1962 yılında Sovyet Rusya'ya bağımlılığı sona erdiren Çin, yine Mao'nun önderliğinde 1966 yılında "Büyük Proletarya Kültür Devrimi"ni (Altuğ, 1995: 118-123) başlattı. Kültür devrimi ile Çin geçmişinin üstüne bir sünger çekecek, "Dört Eski" diye adlandırılan eski kültürü, eski töreleri, eski alışkanlıkları ve eski düşünceleri ortadan kaldıracaktı. Kültür Devrimi'nin oluşturduğu gergin ortam 1976 yılında Mao'nun ölümüne kadar devam etti. Daha sonraki dönemlerde Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecindeki liberal eğilimler Çin'de de baş göstermiş ve Tiananmen olaylarının gerçekleşmesine neden olmuştur. (Bulut ve Vural, 2001: 14)

1990'lardan günümüze kadar geçen sürede dünya tarihinin en büyük atılımını yapan Çin¹⁴ (Huang, 1995; Ross, 1996; Mastel, 1996; Yi, 1996; Abramowitz ve Bosworth, 2003; Segal, 1999; Tyler, 1999; Crane, 1993; Eglin, 1997; Star, 1996; Yang, 2003; Kraus, 2004; Sun, 2003; Zuming, 2004; Hale ve Hale, 2003; Jiménez, 2005), hem ekonomik hem askerî hem de siyasî açıdan gelişmesiyle dünyanın dikkatle izlediği bir ülke durumundadır. Bu dikkat bazıları için korku ile karışık iken bazıları için ABD'nin tek süper güç olma durumunu dengeleyebileceği ihtimalinden¹⁵ dolayı merak ile karışiktır.

Çin, ekonomik açıdan son otuz yılda tarihte benzeri görülmemiş bir hızla büyümüş ve büyümeye devam etmektedir. Dünya Bankası verilerine göre Çin ekonomisi 1978'den bu yana 10 kat büyümüştür. Karşılaştırma yapmak gerekirse Sanayi Devrimi sırasında¹⁶ patlama yapan İngiltere ekonomisinin büyüklüğü 1830-1900 yılları arasında ancak 4 kat artmıştı. (Demiryol, 2011) 2010 yılında Japonya'yı geçerek dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin'in, yakın bir gelecekte (Goldman Sachs baş ekonomisti Jim O'Neill'a göre 2027 yılında) ABD'yi de geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olacağı öngörülmektedir (O'Neill, 2010).

14) Çin'in böylesine benzersiz büyümesinin sıra dışılığını/olağanüstülüğünü anlatabilmek için çok çarpıcı bir ifade kullanan Fishman, "Çin büyürken dünya küçülüyor" demektedir. (Fishman, 2005:1)

15) Çin'in yakın bir zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ni yakalayıp en güçlü devlet konumuna yükseleceğini öngören yaklaşımların çokluğu karşısında bu ihtimali zayıf bulan düşünceler de bulunmaktadır. Rapkin ve Tomphson bu öngörünün temelde nüfus ve ekonomi parametrelerine dayandığını ve bunun gerçekleşebilme ihtimalinin olabileceğini ancak teknolojik yenilikler, stratejik eğilimler vb. unsurlar dikkate alındığında söz konusu ihtimalin zayıfladığını belirtmektedirler. (Rapkin ve Tomphson, 2003: 337)

16) Çin teknolojide, taşımacılık ve iletişim sistemlerindeki muazzam ilerlemesi sayesinde, tekrar zirveye ulaştığında, 1820'de Sanayi Devrimi'nin başlarında gücünün zirvesindeyken (dünya ekonomisinin %32'sini oluşturuyordu) olduğundan çok daha güçlü olacaktır.

Çin'deki ekonomik büyüme, önemli bir refah düzeyini ve gelir dağılımında düzelmeyi de beraberinde getirmiştir. 1978 yılında Çin nüfusunun % 84'ü fakirlik sınırının altında iken aynı oran günümüzde % 15 civarında seyretmektedir. Çin'in bu büyümesinin en başta gelen kaynağı bilindiği gibi düşük işçilik maliyetlerine dayalı üretim ve ihracattır. 1978 yılında hemen hiçbir ürününü ihraç edemeyen Çin'in 2010 yılındaki ihracatı 1,577 milyar doları bulmuştur. (Demiryol, 2011) Amerikan Ticaret Bakanlığı verilerine göre Çin'in Amerika'ya olan ticaret fazlası da son 10 yılda 83 milyar dolardan 273 milyar dolara yükselmiştir. (Trade in Goods with China, 2011)

Çin, son 10 yılda, tarihinin en hızlı büyüme oranlarını yakalamıştır. Ekonomi, 2000'li yıllarda ortalama yüzde 10,4 büyümüştür. Dünyanın en kalabalık ülkesi, 1993 yılında yalnızca 500 milyar dolarlık bir ekonomiye sahipti. Deng Xiaoping'in ünlü Güney Turu ile ivme kazanan dışa açılma ve reform süreci, ekonomiyi önce 1998'de ikiye katlayarak 1 trilyon dolara çıkardı. Sonrası malum, dünyanın ekonomik mucize olarak adlandırdığı şekliyle, ekonomi 10 senede 5 kat büyüdü.

Ekonomistlerin mucizevi olarak adlandırdığı atılım, geçen 30 yılda ortalama yüzde 10,3 büyüme oranı sayesinde gerçekleşti. Çin İstatistik Kurumu, Çin'in dünya ekonomisine 2010 yılında yüzde 9,5 katkı yaptığını açıkladı. Başka bir ifadeyle, dünyada oluşturulan her 100 birim gelirin 9,5'i Çin'den kaynaklanmıştır. Çin'in 2005 yılında, dünyada bir yılda oluşturulan gelirin yalnızca % 5'ine kaynaklık ettiği dikkate alındığında, aradan geçen 5 yıl gibi kısa bir zamanda, dünya ekonomisindeki payını neredeyse ikiye katladığı görülmüştür. Ayrıca 2004 yılında dünyanın en büyük 6. ekonomisine sahip olan Çin, 2005'te Fransa'yı geçerek beşinciliğe, 2006'da İngiltere'yi geçerek dördüncülüğe, 2007 yılında da Almanya'yı geçerek dünya sıralamasında üçüncülüğe yükselmişti. Çin 2010 yılında ise, 10,3 büyüme ile Japonya'yı onlarca yıldır oturduğu koltuktan indirerek, dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline geldi. Bu büyümenin etkileri, Çin halkının kişi başına düşen gelirine bakıldığında, daha net ortaya çıkmaktadır. Dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin, kişi başına düşen gelirini, yalnızca 5 yılda neredeyse 3 kat artırarak, 4 bin doların üzerine çıkarmıştır. (CRI, 2011a)

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi durumundaki Çin, 2011 yılının ilk üçeyreğinde yüzde 9,4 büyümüş ve gayri safi yurtiçi hâsılası 30 trilyon 340 milyar yuan olmuştur. Cari döviz kuruyula ifade etmek gerekirse, üçeyrekte 4 trilyon 770 milyar dolar katma değer oluşturulmuştur. Mevcut ortalama büyüme hızı esas alınrsa, 2011 yılında, Çin ekonomisi 6,4 trilyon dolara genişleyecek ve 2015'te 10 trilyon dolar barajını aşacak. Geçen yıl 14 trilyon dolar hâsıla üreten ABD ise, 2015 yılında 17 trilyon dolarlık büyüklüğe erişecek. Mevcut şartlar altında, Çin en geç 20 yıl içinde Amerikan ekonomisini yakalayacak. Uluslararası yatırım kuruluşu Goldman Sachs, 2050 yılında Amerikan ekonomisinin büyüklüğü 40 trilyon dolara, Çin'ininki ise 70 trilyon dolara yükseleceğini belirtmiştir. (CRI, 2011b) Dünya Bankası ise, Çin'in 2030'a kadar ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olabileceğini bildirmektedir. Dünya Bankası yetkilileri, önümüzdeki 20 yılda gayri safi yurt içi hasılasını yıllık ortalama yüzde 8 oranında büyüttüğü takdirde, Çin'in dünyanın en büyük ekonomisi unvanını ABD'nin elinden alacağını belirtmektedirler.

Diğer taraftan, uluslararası sistemi yönlendirebilme kabiliyeti veya bir düzen kurabilme gücü ile askerî kapasitenin/gücün doğru orantılı olduğu (Howard, 1964) ve aynı zamanda büyük devlet olabilmenin sadece ekonomik zenginlikle sınırlı olamayacağı düşüncesiyle hızla savunma ve güvenlik alanına yatırım yapan Çin hükümetinin resmî verilerine göre 1996'da 10 milyar dolar olan savunma bütçesi, 2009'da 70 milyar doları bulmuştur. Pentagon'un 2010'da yayımlanan Savunma Değerlendirmesi Raporu'na göre ise Çin'in askerî harcamalarının gerçek tutarı 150 milyar doların üzerindedir. (Military and Security Developments Involving the People's Republic of China, 2010)

Çin'in savunma ve güvenlik perspektifinden Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenen uluslararası sisteme bakışında en dikkat çekici husus, ABD'nin tek süper güç olarak etkinliğini devam ettirirken kullandığı vasıtaları mümkün mertebe engellemeye çalışmak girişimleri olmuştur. (Adıbelli, 2006: 114) Çin'in endişelerinin başında, NATO'nun coğrafî olarak genişlemesi ve siyasî ve askerî müdahalesi ve ABD'nin Asya Pasifik ittifaklarını güçlendirmesidir. Çin her ne kadar uluslararası sistemin hızla çok kutupluluğa gittiğine inansa da, ABD'nin bu faaliyetlerine tek başına karşı koyamayacağı bilinciyle bütünleşmeye karşı bütünleşme girişimleri başlatmıştır. Birbirlerine rakip olsalar da, tek kutupluluğa ve Amerikan hegemonyasına itirazda birleşen Çin ve Rusya, NATO'nun ve NATO düzeninin karşısına doğrudan olmasa da zaman içinde kendini belli eden bir başkaldırıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'nü kurmuştur.

Başlangıçta sınır problemlerinin çözümü gibi konularda ortak tutum sergilemek, orta ve uzun vadede ise diğer alanlarda yakınlaşabilmek ve bütünleşebilmek için bir zemin oluşturmak maksadıyla 25 Nisan 1996'da Çin'in Şanghay kentinde bir araya gelen beş devlet (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan), *Sınır Bölgelerinde Askerî Güvenin Derinleştirilmesi Anlaşması*'ni imzalayarak "Şanghay Beşlisi"ni kurmuştur. (Norling, 2007; Burles, 2006; "SCO to Intensify Fight Against Cross-border Drug Crimes"; Blagov, 2007; Cohen, 2001; Voskressenski, 2001; Ferdinand, 2007) Daha sonra "Şanghay Beşlisi", Şanghay İşbirliği Örgütü adı altında genişlemiş ve zamanla NATO'nun alternatifi (Kafkasyalı, 2008; 2010) olarak anılmaya/görölmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Rusya Devlet Başkanı Putin'in, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Ağustos 2007 Bişkek Zirvesi'nde "tek kutuplu dünya kabul edilemez" diyerek bir anlamda birliğin amacını ortaya koyması çok önemli görölmüştür.

Uluslararası sistemin tek kutuplu yapısına ve Amerikan üstünlüğüne ilişkin Çin'de bir kesim, bu yapının daha uzun yıllar devam edeceğini dile getirirken¹⁷, buna karşı muhafazakârlar Amerikan üstünlüğünün yakın bir gelecekte sona ereceğini ve çok kutupluluğun oluşacağını dile getirmiştir.¹⁸

17) 1997 yılında Çin Sosyal Bilimler Akademisi'ne bağlı Amerikan Çalışmaları Enstitüsü'nden Yang Dazhou, gelmekte olan çok kutuplu dünya düzenine yönelik yaygın düşüncelerin aksine, Amerikan hegemonyasının düşüşü düşüncesi ve çok kutupluluğun yükselişine ilişkin görüşün yanlış olduğu ve ABD'nin çökmekte olmadığını söylemekteydi. Çin'in ise, kutup olması için yeterli özelliklerinin ve niteliklerinin mevcut olmadığını dile getirmekteydi. (Pillsbury, 2000: 13-15)

18) Muhafazakâr kanadın ve ağırlıklı olarak devletin görüşünü yansıtan bakış açısı, Çin Genelkurmay Başkanı Xiang Guangkai'nin 1998 yılında Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada görölmüş-

2. Çin'in Yapısal Düşüncesi: Sistemin Lideri Olmak ya da Yeni Sistem Kurmak

Uluslararası sistemin işleyişini yönlendirebilme kabiliyetine veya bir düzen kurma üstünlüğüne sahip olmak, gücün çok yönlü niteliklerinin ve boyutlarının olmasını gerekli kılmaktadır. Böylesine yapısal bir gücün dört boyutu olduğunu ifade eden Susan Strange'e göre bunlar güvenlik, finans, üretim ve bilgi boyutlarıdır.¹⁹ Son dönemde imparatorluk ile hegemonya kavramları üzerinden Amerikan üstünlüğü hakkında yapılan tartışmalar (Hardt and Negri, 2000; Frank, 2005; Okur, 2005; 2007; 2010; Cox, 1993; Pieterse, 2005; Strange, 1987; 1994; Agnew, 2005; Robinson, 1996) da, küresel üstünlüğün, düzen kurabilme ve yürütebilme kapasitesinin kıstaslarını belirleyebilme ve tanımlayabilme amaçlıdır ki, önümüzdeki dönemde Çin hakkında da (Xuewu, 2000; Ekin, 2011) gerek benzetme gerekse kıyaslama yoluyla benzer tartışmalar yapılacaktır.

Bugün bir kısım uzman ve akademisyen tarafından Çin'in yükselişinin barışçı (Buzan, 2010; Yaqing, 2010) mı yoksa barışçı olmayan bir şekilde (Mearsheimer, 2006) mi olacağı tartışılrsa da (Glaser, 2007; Jianjong, 2008), aslında bu yükselişin daha öncekilerden hangi yönleriyle farklı olacağı konusu daha önemlidir. Çünkü neler yapmak istediği ve nasıl bir gelecek arzuladığı bilinmeyen bir Çin'in barışçı mı yoksa saldırgan/savaşçı mı olacağı bilinemeyecektir. Bu açıdan hangi yönleriyle bu yükselişin farklı olduğunu ve Çin'in sahip olduğu zihniyetin nasıl bir yükseliş ve nereye kadar yükseliş arzuladığını bilmek gerekecektir.

1902 yılında Londra'da yayımlanan bir kitap (Stead, 1902), adıyla bile büyük bir tepkiye sebep olurken, esasında önemli bir hakikati anlatıyordu. (Dunne, 2000) "Dünyanın Amerikanlaşması" adlı bu kitapta kullanılan "Amerikanlaşma" kavramı, hem

tür. Guangkai konuşmasında genel hatlarıyla şunları söylemiştir: (i) 1990'lardan bugüne dünyada 68 yerel savaş ve çatışma çıkmıştır. (ii) Dünya hâkimiyeti ve hegemonya arayışı sadece savaş çıkmasına neden olur. (iii) Çok kutuplu dünya düzeni barış ve refah getirir. (iv) Ülkeler arasındaki sürtüşmenin çözülmesi için oluşturulan askerî bloklar, güçlendirilen askerî ittifaklar, barış ve güvenliği korumada fayda sağlamayacak aksine zarar verecektir. (v) Çin hükümetinin yıllar önce ortaya koyduğu "Barış İçinde Bir arada Yaşamın Beş İlkesi", 21.yüzyılda küresel güvenlik sisteminin kurulmasında önemli katkı sağlayacaktır. (Pillsbury, 2000: 17)

- 19) (i) Şiddete karşı güvenliklerini tehdit etmek ya da savunmak, inkâr etmek ya da arttırmak yoluyla, diğer ülkeleri etkileme yeteneğini elinde bulundurmak, (ii) Mal ve hizmet üretim sistemlerinin kontrolünü elinde bulundurmak, (iii) Finans ve kredi yapılarını belirleme yetkisini ve imkânını elinde tutmak, (iv) İster teknik ister dinsel olsun, ya da fikirler alanında önde kalmayı kapsasın, bilgi ve bilişim üzerinde edinim, oluşturma ve iletişim yoluyla en fazla etkili olacak imkânları elinde tutmak. (Strange, 1987: 535) İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Birleşik Devletler nükleer silah tekeli ile birlikte tartışılmaz bir askerî güce sahipti. Aynı şekilde mali imkânlarla desteklenen üretim gücü refah ithal etmekteydi. Son olarak elinde bulundurduğu bilgi, teknoloji ve ideoloji Birleşik Devletler'e müttefiklerinin fikirlerine etki edebilme imkânı sağlamıştır. (Strange, 1994: 25-32) Hegemonya'da 'baskı' ile beraber 'rıza'nın da bulunması üzerinde duran Cox ise "Hegemonik olmak için bir devlet, evrensel olduğu düşünülen bir dünya düzenini, yani bir devletin diğerlerini doğrudan sömürdüğü bir düzen değil, diğer devletlerin çoğunun (en azından hegemonyanın erişim alanındaki devletlerin) kendi çıkarlarıyla uyumlu olduğunu düşündükleri bir düzen kurmak ve bu düzeni korumak zorunda" demektedir. (Cox, 1993: 49-66) Ayrıca bkz: (Gills, 2003; Gills and Frank, 2003; Kennedy, 1987; Modelski, 1987)

İngiltere'den bağımsızlığı, bağımsız hareket edebilmeyi hem de yeni yüzyılın Amerikan yüzyılı olacağını anlatmaktaydı. (Stead, 1902: 7) Bu durum, zamanın süper gücü olan Britanya İmparatorluğu'nun artık eski gücünü ve etkinliğini kaybettiğini, kendisinden bağımsız hareket edilebildiğini ifade etmekte ve dahası yeni dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nin en güçlü devlet olacağını öngörmekteydi. Nitekim söylendiği gibi olmuş ve Britanya İmparatorluğu'nun büyük ölçüde şekillendirdiği uluslararası sistemi 20. yüzyılda ABD yeniden şekillendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri kendinden önce kurulmuş olan ve kendisinin de gelişmesine imkân veren kapitalist sistemi, daha da küreselleştirerek uluslararası alanda gücünü ve üstünlüğünü sağlamış ve devam ettirmektedir. Bu anlamda ABD, dünyanın en güçlüsü olma vasfını Büyük Britanya İmparatorluğu'ndan devralırken, onun kurduğu uluslararası sisteme başkaldırmamış sadece daha da geliştirmiştir. Bu sebeple daha önce var olmayan bir yapı inşa etmemiş, var olan *Batı üst biriminin* temsilcisi olmuştur. Diğer bir ifadeyle Britanya İmparatorluğu'nun inşa ettiği ve Adam Smith'in adını koyduğu piyasaları düzenleyen *görünmez elin* yeni sahibi (en azından yönlendiricisi) haline gelmiştir. *Batı üst biriminin* temsilindeki ve uluslararası sistemin belirleyiciliğindeki bu geçiş sürecini Davutoğlu şöyle özetlemektedir:

Bence II. Dünya Savaşının çıkışındaki asıl temel neden I. Dünya Savaşında oluşan düzenin ekonomik ve siyasal düzenle arasındaki tutarlılığı sağlayamamış olmasıdır. I. Dünya Savaşından hemen sonra ekonomik verilere baktığımızda; güç Amerika'ya kaymıştır, ama siyasal düzen hala İngiliz ve Fransız sömürgeciliği şeklinde sürmektedir. Amerika da bunun içine Wilson prensipleriyle çomak sokmuştur. "Kendi kaderlerini tayin hakkı" demek aslında İngiliz ve Fransız sömürge sisteminin sonu demek. Bu çomak işledikçe de I. Dünya Savaşından sonra doğru dürüst bir düzen ortaya çıkamadığı, kurulamadığı için hemen arkasından yine büyük bir savaş yaşandı: II. Dünya Savaşı. II. Dünya Savaşından sonra Tahran, Yalta, Potsdam, yeni bir düzenin parametrelerini belirledi. Ve Amerika bu yeni süreçte yeni düzenin belirleyici unsurlarını ortaya koyuyordu. Birleşmiş Milletlerin sömürgecilik yerine uluslararası hukuk temelli yeni bir platform oluşturması, IMF, Dünya Bankası ve GATT ile frank ve sterlin kullanımı yerine doların uluslararası para haline dönüşmesi ve ticaret ekseninin değişmeye başlaması. Sömürge ticareti yerine, o sömürge ticareti duvarlarını yıkan liberal ticaretin kurulması ve oluşturulan Dünya Bankası ile o alanlarda oluşacak yeni hareketliliğin bir anlamda denetlenmesi. Bu bir düzen ve bunun kuralları var. (Davutoğlu, 2002: 17-18)

ABD, uluslararası sistemde en güçlü hale gelirken, sadece ekonomik açıdan zenginleşip, askerî bakımdan en güçlü silahlı kuvvetleri oluşturmamış, aynı zamanda, kendi istediği ve yönetebildiği yeni bir uluslararası ekonomik, finansal (Panitch and Konings, 2008) ve siyasî bir yapı da kurmuştur.²⁰ Böylece ulaştığı üstün durumu devam ettirebilecek ve

20) ABD'nin bir taraftan GATT/DTÖ, IMF, Dünya Bankası gibi ekonomik örgütler kurarak bir taraftan da NATO gibi siyasî ve askerî alanda teşkilatlanarak kurduğu düzene ilişkin Wallerstein'in yorumu dikkate değerdir: "Birleşik Devletler böyle yapmakla hem Batı Avrupa ile Japonya'nın başlıca iktisadî müşteriler olma rollerini teminat altına alıyor hem de onların iç istikrarını ve uluslararası siyasî yaklaşmalarını garanti ediyor." (Wallerstein, 1998: 94) Bu konuda farklı bir yaklaşım da şöyledir:

başka devletlerin üstün hale gelmesini engelleyebilecek bir sistemi yönetme imkânına sahip olmuştur. (Sen, 2003; Lundestad, 1999; Gilpin, 1975; 1987; 2000) Buna mukabil, kendine has bir sanayi sektörü olmayan, sadece üretimi diğer devletler tarafından yapılan veya patenti diğer devletlere ait ürünlerin daha düşük maliyetle (ucuz işgücü imkânıyla) yeniden üretilmesini sağlayan Çin, zenginleşmesini de bu imkâna borçludur. (Kızıltan, 2004) Bugün sadece Çin’de üretimi yapılan ve başka yerlerde bulunamayacak (daha pahalıya da olsa) önemli bir ihtiyaçtan bahsedememekteyiz. Hemen her alanda taklit üretimler yapan Çin’in, sosyal ve kültürel hatta siyasî alanda da ciddi bir özgünlüğünü görebilmek zordur. Bunun en iyi örneklerinden birisi, Nobel Ödülüne alternatif olarak verilemeye başlayan Konfüçyüs Ödülüdür.²¹ Konfüçyüs Ödülü, Batı zihniyetinin ürünü olan bir ödüllendirme mekanizmasının, isim farklılığıyla yeniden ve taklit olarak üretilmesinden başka bir şey değildir. Zira Nobel Ödülünün verildiği günden bir gün evvel (9 Aralık) verilmesi de taklidin asıl olanı çok kolay bir yolla geçmeye çalışması gayreti şeklinde düşünülecektir.

Çin’in ekonomik açıdan bugün vardığı noktaya gelmesini ve hızla ilerlemesini mümkün kılan en önemli unsur, önce büyük ölçüde Sanayi Devrimi sonrasında İngilizlerin (Britanya İmparatorluğu) şekillendirdiği ve ardından ABD’nin yeniden yapılandığı, bugün adına küreselleşme de denen liberal-kapitalist, serbest piyasa ekonomisine dayanan uluslararası ekonomik ve finansal sistemin bütün dünyaya hâkim olması/kılınmasıdır.²² Çin, bu sisteme uyum sağladığı ölçüde gelişimini devam ettirebileceğini bilerek, bu durumdan rahatsızlık duymaksızın (en azından henüz) yol almaktadır. Burada dikkat edilmesi ve ayırt edilmesi gereken, Çin’in mevcut yapıya itirazının olmayışının, sistemden rahatsızlık duymamasından ve bir alternatif sistem önerisinin bulunmamasından mı yoksa şimdilik, gelişme halindeyken meydan okumasını gereksiz gördüğünden mi kaynaklandığıdır.

Üretim ve ulaşım teknolojilerindeki muazzam gelişmeler sayesinde bütünüyle entegre olan dünya ticaret ve finans sistemi olmaksızın Çin’in ihracata dayalı büyüme modelini düşünmek mümkün bile olamazdı. Çin yönetimi ekonomik büyümeyi sürdürmek istiyorsa

“Açıkça ifade etmek gerekirse, hangi sorun söz konusu olursa olsun, tüm Batılı güçlerin ortak tanımlayan şey, Üçüncü Dünya’ya yönelik gözle görülür düşmanlıktır. İşte, Uruguay Round’un asıl hedefi, kutsal liberalizm prensipleri hilafına, sanayileşmiş Üçüncü Dünya’nın rekabet yeteneğini gemlemek, frenlemek (...ve egemen merkezlerin tekeline) takviye etmektir.” (Amin, 2000: 19)

21) Rusya Başbakanı Vladimir Putin’in, “NATO’nun Libya’daki bombardımanların” muhalefeti başta olmak üzere “dikkate değer” barışçı tutumu dolayısıyla Konfüçyüs Barış Ödülü’ne layık görüldüğü bildirildi. Ödül komitesinden şair Qiao Damo bugün AFP’ye yaptığı açıklamada, komite üyesi araştırmacılar ve profesörlerin, “dünyada barışı korumak için bu yıl yaptığı dikkate değer eylemlerden” ötürü ödül için Putin’i seçtiğini, yapılan oylamada Putin’in, on altı üyenin dokuzunun oyunu aldığını söyledi. Nobel Barış Ödülü’nden esinlenilerek 2010’da başlatılan Çin Konfüçyüs Barış Ödülü’nün diğer adayları arasında, Almanya Başbakanı Angela Merkel, Güney Afrika Cumhurbaşkanı Jacob Zuma ve hibrit pirincini bulan Yuan Lunpin de yer alıyordu. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25297519/>

22) Bu bağlamda, “İmparatorluk: Küreselleşmenin Ontolojik Bir Okuması (Empire: An Ontological Reading of Globalization)” tanımlaması bu hususun veciz bir anlatımıdır. (Okur, 2007: 63)

ülkesini küresel etkilere bütünüyle açmak zorundadır. Küresel ekonomiye tam olarak eklenmiş olan Çin'in ise özellikle para politikasının belirlenmesi, çalışma yasaları, bilgiye erişim ve temel siyasal hak ve özgürlükler alanlarında çok daha şeffaf ve uzlaşmacı olması gerekecektir. Çin Komünist Partisi'nin küreselleşmenin getirdiği açılımları (Deng ve Moore, 2004) yapmakta isteksiz ya da yetersiz kalması durumunda doğacak sosyal çalkantılar ve siyasal çatışmalar da ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyecektir. (Demiryol, 2011) Nitekim mevcut Çin yönetimi bu durumun bilincinde olduğunu 2008 tarihli bir savunma raporunda ortaya koymuştur:

“Çin uluslararası sistemin önemli bir üyesi oldu. Çin'in geleceği ve kaderi her geçen gün uluslararası toplum ile daha da sıkı bağlı hale gelmektedir. Çin dünyanın geri kalanından izole bir şekilde gelişmesini sürdüremeyeceği gibi dünya da Çin olmadan refah ve istikrarını koruyamaz.” (China's National Defense in 2008)

Çin'in bilhassa ekonomik olmak üzere hızlı bir şekilde gelişmesinin belli başlı dönüm noktaları bulunmaktadır. Ekonomik açıdan gelişimini çeşitli sebeplerle dönemlere ayıranlar, bu ayrımı daha çok Çin'in uyguladığı politikadaki yeniliklere bağlamışlardır.²³ Diğer taraftan son yirmi yıldır çok önemli boyutta seyreden bu gelişmeyi uluslararası sistem perspektifinden ve sistemdeki değişimler açısından değerlendirdiğimizde görülmektedir ki, gelişmenin maksimum seviyeye çıktığı ve sonrasında yeni bir atılım yaptığı iki dönüm noktasından birincisi Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, ikincisi ise Çin'in DTÖ'ye üye olmasıdır.²⁴ Bu iki dönüm noktasının ikisi de uluslararası

23) Meselâ, Çin'in gelişimini dönemlere ayırarak inceleyen bir çalışmada yapılan tasnif şu şekildedir: “Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949 yılında kuruluşundan itibaren uyguladığı planlı ekonomi, Çin ekonomisinin planlı ve istikrarlı gelişmesini sağlamıştır. Ancak bu sistem, belirli bir zamandan sonra amacından sapmış ve ekonomide canlılığa ve gelişme hızına ciddi biçimde engel olmuştur. Bu gerekçelerle 1970'li yılların sonunda Çin'in planlı ekonomi sistemini değiştirmeye yönelik reformlar başlatılmıştır. 1978 yılında kırsal alanda uygulanmaya başlanan 'Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi' bu konudaki en önemli reformlardan biridir. 1984 yılında gündeme gelen ekonomi sistemi reformu ise, kalkınmanın yönünü kırsal alandan kentlere yöneltmiştir. 1992 yılında yapılan reformların yönü ise, Çin'de sosyalist piyasa ekonomisi sisteminin geliştirilmesine yöneliktir. Bu üç temel vurgudan ötürü Çin'in ekonomik büyümesi bu çalışmada üçlü bir ayrımla incelenmiştir. Dönem esaslı bu ayrım şu şekilde sıralanabilir: İlk olarak 1978–1996 arasındaki 'sosyalist piyasa ekonomisine geçiş dönemi', ikinci olarak 1997–2002 yıllarındaki 'durgunluk dönemi' ve son olarak 2003'te başlayan ve günümüzde de süren 'büyüme stratejisi dönemi'. Bu üç dönemin temel benzerlikleri piyasa reformlarının ve dışı açılma politikasının devam ettirilmesidir.” (Saray ve Gökdemir, 2007)

24) ABD Başkanı Clinton bir konuşmasındaki şu ifadeler Çin'in DTÖ'ne katılması konusundaki Amerikan yaklaşımını anlayabilmek bakımından faydalı olacaktır: “Ülkemizde refahın artırılmasından, yurtdışındaki küresel tehditlerin topraklarımıza ulaşmadan evvel dengelenmesine kadar uzanan Birleşik Devletler'in bütün stratejik menfaatleri demokratik ve serbest piyasa milletleri topluluğunun genişletilmesiyle sağlanır. (Ryan, 2000: 202) Ayrıca, Çin'in DTÖ'ne üyeliğinin 17 yıllık bir beklemeden sonra tam da 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile aynı zamana denk gelmesi de ABD ve DTÖ sistemi açısından çok düşündürücüdür. Nitekim Rusya Federasyonu'nun DTÖ üyeliğinin de, adına “Arap Baharı” denen olaylara (bilhassa Suriye'deki kısmına) ilişkin ABD'nin tutumuna Rusya'nın itirazları neticesinde 18 yıllık bir beklemeden sonra gerçekleşmesi bu minval üzere düşünmeyi mümkün kılmaktadır.

sistemin temel yapısal niteliğine uygun gelişmelerdir. İki kutuplu bir yapının sona ermesi neticesinde Çin bir taraftan, tek kalan ABD'nin temsil ettiği ve bütün dünyaya hâkim kılmaya çalıştığı serbest piyasa ekonomisinin sağladığı serbest rekabetten faydalanarak düşük maliyetli üretimini dünyaya pazarlama imkânı bulurken, diğer taraftan da sosyalist ideolojisi sebebiyle büyük ölçüde (her ne kadar düşüncede ve uygulamada ayrışmalar da) bu ideolojinin temsilcisi olan Sovyetler Birliği'ne olan bağından kurtulabilmiş ve tamamen müstakil politikalar uygulayabilmiştir.

Çin, 1989 yılında IMF'ye üye olmuş, 1986 yılında DTÖ'ye, o zaman ki adıyla GATT'a üyelik için başvurmuştur. Bu çerçevedeki müzakereler, 15 yıl devam etmiş ve 2001'de Çin'in DTÖ'ye üyeliği onaylanmıştır. Söz konusu anlaşma Kasım 2001'de onaylanmış ve Aralık 2001'de, Çin resmen, üye ülkeler arasında ticaret kurallarını belirlemek, üye ülkelerde mal ve hizmet üreticilerinin, ihracatçı ve ithalatçıların çıkarlarını gözetmek görevini üstlenen DTÖ'ye (Seyidoğlu, 1993: 407) dâhil olmuştur. (Şimşek, 2005: 79)

2002 yılından bu yana Çin ekonomisi SARS salgınının olumsuz etkilerine karşın 2003 yılında % 9,1 büyümüş ve petrol tüketimi de % 31 artmıştır. Bu sıçramayla birlikte Çin'in GSYİH'si de 1,4 trilyon doları aşmış ve Çin'de kişi başına GSYİH ilk kez 1000 dolar sınırının üzerine çıkmıştır. Ayrıca bu dönemde Çin 54 milyar dolar yabancı sermaye çekmeyi başarmıştır (Ulagay, 2004). Çin, takip eden yıllarda da yüksek büyüme oranlarını sürdürmüştür. Ayrıca Çin'in DTÖ'ye dâhil olup kotalardan kurtulmasıyla birlikte 2005'te ABD'nin hazır giyim ithalatındaki payı %18'den %50'ye çıkmıştır. Yine aynı biçimde AB pazarında Çin'in payı %18'den %29'a fırlamıştır. Kısacası, dünya Çin ile rekabet edemez hale gelmiştir (Güneş, 2005; Saray ve Gökdemir, 2007: 679).

Çin ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişkilerin hem nitelendirilmesinde hem de geleceğe yönelik amaçlarının ve içeriğinin tahmin edilmesinde güçlükler yaşanmaktadır. İki ülke arasındaki münasebetler herhangi diğer iki ülke arasındaki gibi şeffaf değildir. Şimdiki durumu bilinmemekle beraber gelecek için birbirleriyle ilgili ne öngördükleri de net olarak bilinmemektedir.²⁵

Amerika Birleşik Devletleri'nin genel olarak Asya ve özelde Çin'e yönelme stratejisi "Asya 2025" raporunda belirtilmiştir. Bu raporda Pentagon'un Değerlendirme Dairesi'nin başkanı Andrew Marshall tarafından bir araya getirilen savunma konusunda uzman emekli ve çalışan yetkililer ve akademisyenler Asya için beş farklı alternatif senaryo üretmişlerdir. Bu senaryolar sırasıyla: İstikrarsız Çin, Güçlü Çin, Yeni Güney Asya Düzeni, Asya'nın Yeniden Düzenlenmesi ve Yeni Çin-Hindistan Ortaklığı'dır.

"İstikrarlı ve güçlü bir Çin, Asya'da sürekli olarak meydan okuyan bir ülke olacaktır. İstikrarsız ve biraz daha zayıf bir Çin de, liderlerinin güçlerini yabancı askerî maceralar

25) ABD, Çin'i kendisi için rakip olarak görse de birinci hedefi olup olmadığı tam olarak belli etmemektedir. Soğuk Savaş sonrasında yeni düşman olarak gösterdiği ve bütün dünyaya lanse ettiği uluslararası terörizm ve bu terörizmin kaynağı olduğunu iddia ettiği radikal İslâm'ın, esasında ana hedefi olan Çin'e karşı uygulayacağı politikalarda ve geliştirdiği stratejilerde kullandığı bir araç veya perde olduğu düşüncelerini bu bilinmezliğin bir yansıması olarak görebiliriz.

ile desteklemeyi deneyebilecekleri için tehlike olabilir” diye ifade edilen Asya 2025 raporunda Çin, istikrarlı veya istikrarsız, güçlü veya zayıf olmasına bakılmaksızın tehdit olarak tanımlanmıştır. (Karaca, 2003: 207) ABD'nin Çin'e yaklaşımını, Çin'in Rusya ile ilişkileri, hızlı bir gelişiminin olması ve Güney Doğu Asya'da giderek daha etkili hale gelmesi etkilemektedir. ABD, uzak durarak, küçümseyerek ya da dışlayarak Rusya'ya daha da yaklaşmasına engel olamayacağını, yükselişini tamamen kontrol edemeyeceğini ve etkisini söndüremeyeceğini bilmektedir.

Son dört beş asır içerisinde uluslararası sistemin belirleyicisi olan devletler hep Batı *üst biriminden* çıkmıştır. Fransa dünyanın en büyük devleti iken bütün dünyada hâkim dil/uluslararası dil (lingua franca) Fransızca idi. Fransız giyim tarzı, Fransız yemekleri Fransız müziği en beğenilen, ya da öyle imiş gibi gösterilen giyim, yemek veya müzik idi.²⁶ Fransa'dan sonra dünyanın en güçlü devleti olan İngiltere (Britanya İmparatorluğu) zamanında tercih edilen tarz elbette İngiliz tarzı olmuştur. Uluslararası dil İngilizce olmuş ve daha önce diğer devletlerin ileri gelen aileleri çocuklarını Fransız okullarında okuturken artık İngiliz okullarında okutmaya başlamış, bir İngiliz asilzadesi gibi yaşamaya çalışmışlardır.

İngiliz hâkimiyetinden sonra Batı *üst birimini* temsil yetkisi Amerika Birleşik Devletleri'ne geçerken daha önceki değişimlerde yaşanan bazı zorluklar yaşanmamış, zira Amerikan toplumunun İngiliz toplumundan pek farklı olmaması kolaylıklar sağlamıştır.

Davidson ve Sucharov'a göre bu geçişin yumuşak ve barışçıl olmasının dört sebebi vardır: Birincisi, karşılıklı fedakârlıklarla güvenilir bir ilişki kurulmasını öngören iyi niyetlilik. İkincisi, diğerinin düşman olarak görülmesine mani olan olumlu imajdır. Üçüncüsü, iki gücün de hemfikir olduğu bir dünya düzeni ile ilgilidir. Meselâ, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Venezüella krizi esnasında Amerika kıtasının Amerika Birleşik Devletleri'nin 'nüfuz alanı' dâhilinde olduğunu kabul etmesine karşılık olarak, Birleşik Devletler'in Büyük Britanya tarafından tasarlanmış olan dünya düzenini tartışmayıp, büyük ölçüde aynen kabul etmesi çok önemlidir. Dördüncüsü ise, sahip çıktıkları değerler bakımından her ikisinin de Anglo-Amerikan (Anglo-Sakson) kültürüne mensup olmalarıdır. (Davidson ve Sucharov, 2001)

İngilizce hâkimiyetini devam ettirirken, hayat tarzına ilişkin kısmî değişiklikler olmuştur. Bilhassa 1950'li yıllardan itibaren gelişen popüler hayat tarzı hem Amerika'da hem de dünyada yeni bir dönemi başlatmıştır. Batı'nın modernleşme neticesinde ulaştığı modernite, yerini postmodernizme bırakırken artık bütün dünyada Amerikan hayat tarzı ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Bu hâkimiyetin iki sebebi vardır: Birincisi güçlü olanı

26) Daha önceki dönemlerde, dünyanın bilim, sanat, kültür ve güç merkezi bugünün Orta Asya'sı, Orta Doğu'su veya Anadolu'su ve Balkanlar'ıydı. Avrupa'da zengin aileler çocuklarını Endülüs'te okutmak için uğraşırken, insanlar Arapça, Farsça ve Türkçe bilip ilim öğrenmeye çalışıyordu. Batı, aydınlanabilmek için Semerkant, Buhara, Bağdat ve Şam okullarında yazılanları okuyordu. O zamanlar uluslararası sistemin belirleyicisi Doğu *üst birimi*ydi. Diğer toplumlar, Doğu *üst birimini* temsil eden Arapların veya Türklerin hem dillerini hem de kültür unsurlarını benimsemek istiyordu.

taklit etme, güçlü olana özenme eğilimidir. İkincisi ise güçlünün kendine ait özellikleri başkalarına da yaymak hatta zaman zaman dayatmak istemesidir.

Fransızların kendilerinden önceki İspanyollardan, İngilizlerin Fransızlardan ve nihayet Amerikalıların İngilizlerden çok farklı olmaması, bunların hepsinin Batı medeniyetine (*üst birimine*) ait toplumlar olması, bütün bu süreç boyunca modern uluslararası sistemin (Westphalia düzeni)²⁷ Avrupa merkezci (Amin, 1989) yapısının devamını sağlamıştır.²⁸ Bütün dünyaya Avrupa'dan bakılmış ve her şey Avrupa perspektifinden bakılarak tanımlanmıştır.

Çin'in dünyanın en güçlü devleti olması durumunda, modern uluslararası sistemin bazı unsurları değişmek zorunda kalacaktır. Öncelikle Avrupa merkezcilik etkisini yitirecek ve Avrupa merkezci bakış açısı ve tanımlamalar yerini Uzakdoğu merkezci bakışa ve tanımlamalara bırakacaktır. Nitekim Uzakdoğu derken kullandığımız "Uzakdoğu" terimi bile Avrupa merkezci bir adlandırmadır. Çin Avrupalılar için Uzakdoğu'dadır ancak kendisi için elbette merkez olacaktır.²⁹ Çin en güçlü olduğu zaman 'Ortadoğu', 'Ortabatı' olurken, Avrupa da 'Uzakbatı' olacaktır. Yeni hazırlanan haritalarda haritanın ortasında 'Çin' ve şimdinin Uzakdoğu'su yer alacaktır. Jeopolitik düşüncelerin ve teorilerin belki de tamamı değişmek zorunda kalacaktır. İngiltere'den veya Amerika'dan bakarak inşa edilmiş jeopolitik algılar, Çin'den bakarak yeniden oluşturulacaktır.

Bir taraftan Çin müziği, sanatı ve folkloru yayılırken, diğer taraftan Çin yemekleri ve hatta yemek yeme tarzı benimsenecektir. Zenginler meşhur Çin mimarisinde evler yapmaya başlayacaklardır. Budizm ve Konfüçyanizm, toplumları hızla etkilemeye başlayacaktır. Çince nüfus bakımından zaten en çok konuşulan dillerden iken dünyanın tartışmasız en çok konuşulan dili hâline gelecektir. Kim bilir belki güzellik anlayışı değişeceğinden³⁰ insanlar çekik gözlü olmak için estetik operasyonlar bile yaptırabileceklerdir.

Bütün bu değişimlerin olma ihtimaline karşı, uluslararası sistemin mevcut yapısında ve işleyişinde şimdiden öngörülebilecek herhangi bir değişimden bahsetmek kolay

27) Modern uluslararası sistemin başlangıcı olarak kabul edilen Westphalia'ya karşılık, Çin'in bu düzene itirazını veya başkaldırısını adlandırmak için kullanılan "Eastphalia" tabiri bu temele yapılmış bir vurgudur. (Kim, Fidler ve Ganguly, 2009)

28) Amerikan toplumunun da Amerika Birleşik Devletleri'nin de Avrupalı sayıldığı hemen herkes tarafından kabul edilen bir husustur.

29) Ayrıca Avrupa'nın bölgesel/kıtasal olarak bir güç merkezi olmasına benzer şekilde şimdi de Uzakdoğu'da sadece Çin değil bölge devletlerinin hemen hepsi gelişip güçlenmektedir.

30) Daha çocukluktan şekillenen güzellik anlayışının timsali Barbie bebeğin yerini belki Ting (ince zarif, narin anlamına gelen ve en çok kullanılan kız isimlerinden olduğu için kullandık) bebekler alır. Ancak modernleşme adı altında Çin'in de hayat tarzının değiştiği ve Batı hayat tarzının benimsenmeye başladığı bilinmektedir. Şüphesiz güzellik anlayışı gibi hususlar da bu değişimden bağımsız kalamayacaktır. Biz, Barbie bebeğin Çin'deki muadilinin adı ne olabilir diye düşünürken ve güzellik anlayışının değişip çekik gözlülüğün güzel kabul edilebileceğini düşünürken, Çinli ve Uzakdoğulu çekik gözlü bayanların çoktan elmacık ve çene kemiklerini törpülettirerek Batılı güzeller gibi olma-ya başladığını öğrendik. (<http://www.berlinturk.de/etiketler/guney-kore>)

değildir. Zira Çin'in hızlı gelişimine rağmen ekonomik ve siyasî yapıya yönelik bir itirazı henüz mevcut değildir. Hatta Çin, gelişmesini sistemin yapısına borçlu olduğunun da farkındadır.

Diğer taratan, Çin'in, inanç sistemi itibariyle de evrensel bir iddiasının olmadığını ve olamayacağını söyleyebilmek mümkündür. Zira ne Konfüçyanizm'in ne Budizm'in ne de Taoizm'in kendi inancını bütün dünyaya yaymak gibi bir gayesi vardır. (Yu-lan, 1937; Johnston, 1934; Legge, 1880; Hodous, 1973; Groot, 1912; Fettahoğlu, 2003) İnanmak isteyenlere kapısı açık, fakat herkes aynı inanca sahip olsun diye bir dayatması olmayan ve ilahî dinlerden farklı olarak, daha çok felsefe diye tanımlanmasında da bu hususun payı vardır.

Budizm'de bir "âlemlerin yaratıcısı" düşüncesi bulunmaz. Buda insanların arasında aydınlanmış biridir, dünyanın tüm gerçeklerini bilme yeteneğine sahip olsa da, gerçekleşmiş olanı değiştiremez. Ayrıca, Buda tüm duyarlı canlıların aydınlanmaya ulaşmalarında yardımcı olabilirse de, yalnızca çaba gösterenler bunu başarabilir. O duyarlı varlıkların acılarını teşhis eden en iyi doktordur: onun reçetesini kullanan her kimse sıkıntılardan kurtulacaktır. Ancak ilacı kullanmak istemeyene yardım edemez. O en iyi rehberdir; onun kılavuzluğunu takip eden her kimse dünyanın acılar denizinden çıkış yolunu bulacaktır. Ancak tavsiyelerini dinlemeyenlere yardımcı olamaz. Buda hiç bir zaman kendisini yaradan olarak düşünmemiş, takipçilerinden törenlerle kendisine tapmalarını hiç bir zaman talep etmemiştir. Onun öğretilerini yaşayan her kimse onu gerçekten görür ve ona en büyük saygıyı gösterir. Buna karşılık, antik Hindistan'da onunla kişisel olarak tanışmış olsa da, pek çok kimse onu gerçekten görmeyi başaramamıştır. Buradan, Buda'nın ne yaradan, ne de her şeye gücü yeten, hükümler bir tanrı olmadığını görüyoruz. (Yen, 2007: 20)

Çin'in inanç sistemine Batı dünyasının bakışı da tehlike algılar şeklinde değildir. Bu bakımdan Çin'in bir süper güç olması durumunda dahi, Batı'nın inancına yönelik bir tehlike oluşturacağını düşünmemektedir. Nitekim Papa bile, Çin'in inandığı dinleri, bırakınız tehlike görmeyi, hakikatin kaynağı olarak göstermiştir.³¹ Batı'nın, Çin'in evrensellik iddiası olmayan inanç sisteminden tedirginlik duymaması ve onu *öteki* olarak görmemesi, mevcut uluslararası sistemin devamında Çin'in herhangi bir engel teşkil etmeyeceği düşüncesine dayanmaktadır. Bu düşünce aynı zamanda, küresel kapitalist sistemin kaynağı olarak görülen ve Amerikan yönetimi için birincil inanç kabul edilen Protestan evrenselliğinin, Çin'den yükselecek bir başkaldırı ile karşılaşmayacağından emin olmayı da göstermektedir.

31) Papa II. Jean Paul, 14 Eylül 1998'de yayımladığı "Fides et Ratio (İman ve Akıl)" adlı 13. Genelge'de, üç önemli yeniliğe imza atmıştır: (i) Akıllı kategorik olarak reddetmeyip hakikat arayışında önemli bir rol ve başarı sağlayabileceğini söylemiştir. (ii) Felsefeyi reddetmiyor, felsefi düşünmenin hakikat arayışını tarih boyunca sürdürdüğünü ve dinî metin ve inançların anlaşılmasında felsefenin önemli roller oynayabileceğini söylemiştir. (iii) Kadim din, kültür ve inanışlarda hakikat arayışının derin izlerine rastlandığını belirtmiştir. Budizm'i, Konfüçyanizm'i, Taoculuğu ve başka inanışları saymış, fakat Soğuk Savaş sonrası Batı'nın *ötekisi* olarak sunulan İslâmiyet'in adını bile anmamıştır. (Papa II. Jean Paul, 2001: 19-27)

Sonuç

Çin'in, kısa veya orta vadede Amerika Birleşik Devletleri'ni yakalayarak uluslararası sistemde ikinci bir kutup hatta tek kutup haline geleceği veya ekonomik açıdan çok hızlı gelişme de süper güç olabilmenin bütün unsurlarını bir araya getirip bünyesinde toplayabilmesinin mümkün olamayacağı düşüncesinden bağımsız olarak, muhtemel süper güç olma ve ABD'nin üstünlüğünü ele geçirme durumunda sistemin işleyişi ve yapısı itibarıyla nasıl bir değişimin ve dönüşümün öncüsü olabileceği üzerine yaptığımız bu çalışma neticesinde, Çin'in sahip olduğu özelliklerin başlı başına önemli bir değişime sebep olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Diliyle, diniyle ve kültürüyle bambaşka bir devlet ve toplum olan Çin'in büyük/süper güç olması, önceki değişimlerden elbette çok büyük farklılıklar gösterecektir. Fakat bu değişimin hangi boyutta olacağı, üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Zira Çin, her ne kadar baş döndürücü bir değişimin kaynağı olsa da, uluslararası sistemin yapısına ilişkin köklü değişiklikler öngörmediği, bu sistemin aktif ve başarılı bir aktörü olmasından ve sistemin işleyişi içerisinde öne çıkmasından anlaşılabilir.

Çin, Westphalia düzeninin (modern uluslararası ilişkiler sisteminin) kurallarına ve kurallarına, ayrıca Sanayi Devriminin ardından yavaş yavaş hâkim olmaya başlayan kapitalizme ve nihayet ABD'nin Batı *üst biriminin* temsilini üstlenirken uluslararası politik ve ekonomik sistemi de kendi isteği doğrultusunda kurumsallaştırmış olmasına ve bizatihi bu kurumsal yapıya itiraz etmeksizin, ABD ile aynı kurallara (ki bu kuralların büyük bir kısmını belirleme makamında ABD bulunmaktadır) uyarak ve aynı vasıtaları kullanarak rekabet etmektedir. Bu rekabetinin amacı da aynı sistem dâhilinde öne geçmektir ve içinde bulunduğu sistemi değiştirmeye yönelik hiçbir irade beyanı olmadığı gibi geçmişten getirdiği ve bu sisteme aykırı olan ve evrenselleştirilebileceği bir zihniyeti de yoktur. Bu sebeple de Batı *üst biriminin ötekisi* olmasından söz edilemez.

Kapitalist sisteme dayalı ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmeye çalışan, emek yoğun üretim kapasitesi sebebiyle serbest piyasa şartlarını diğer bütün birimlerden daha fazla isteyen, BM Güvenlik Konseyi daimî üyeliği gibi imkânları kullanarak dünyanın en büyük gücü olmayı arzulayan Çin, Batı *üst birimi* için bir *öteki* değil ancak bir *diğer*dir. Bu bakımdan Çin'in, Almanya, Fransa, Brezilya, Hindistan veya Japonya gibi güçlü olmaya çalışan birimlerden hiçbir farkı yoktur. Aralarında bulunabilecek yegâne fark, gelişme ve güçlenme hızlarına ilişkindir ve bu fark hangisinin en büyük güç olacağını belirleyecektir. ABD'ye denk bir güç olma durumunda ise ikisi arasında bir rekabet yaşanacaktır ki, bu rekabet mevcut rekabetin bir devamı olacaktır. Netice itibarıyla geçmişi en eskiye dayanan birimlerden birisi olan Çin'in, tarihin hiçbir döneminde bir *üst birim* oluşturacak müstakil bir *kendi* bilincine sahip olmadığı veya herhangi bir zihniyetin temsilcisi olarak bu zihniyetin evrenselleştirilmesine gayret etmediği bilgisine dayanarak, dün olmadığı gibi bugün de Batı *üst biriminin ötekisi* olmadığını söyleyebiliriz. Günümüze kadar sürdürdüğü bu niteliğe rağmen herhangi yeni bir yapılanmasının olacağından ve Batı'nın *kendi* bilincine aykırı müstakil bir *kendi* bilincine sahip olarak muhtemel bir *öteki* hâline geleceğinden söz etmek ise spekülasyondan öteye geçmeyecektir.

Kaynakça

- “SCO to Intensify Fight Against Cross-border Drug Crimes”. 21 Nisan 2006, http://news.xinhuanet.com/english/2006-04/22/content_4459199.htm.
- Abramowitz, Morton ve Stephan Bosworth (2003). “Adjusting to the New Asia”. *Foreign Affairs*, July/August, 82(4), 119-131.
- Adıbelli, Barış (2009). *Merkez-Çevre Yaklaşımında Çin'in Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yapılanması*. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Agnew, John (2005). *Hegemony: The New Shape of Global Power*. Philadelphia: Temple University, 12-37.
- Altuğ, Yılmaz (1995). *Çin Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Amin, Samir (1989). *Eurocentrism*. New York: Monthly Review Press.
- Amin, Samir (2000). *Değişim Halindeki Dünya Sistemi*. Çev. Fikret Başkaya. Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.
- Barry Gills ve Ande Gunder Frank (2003). “Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: MÖ 1700-MS 1700”. *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı?*, 283-377.
- Berry, Nicholas (2001). “China is not an Imperialist Power”. *Strategic Review*, 24(1), 4-10.
- Blagov, Sergei (2007). “Russia Urges Formation of Central Asian Energy Club”. 6 Kasım, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110707a.shtml>.
- Braudel, Fernand (1994). *A History of Civilizations*. Çev. Richard Mayne, Allen Lane, New York: Penguin Press.
- Bulut, Süleyman ve Ragıp Vural (2001). “Uyanan Ejderha Çin”. *2023 Dergisi*. Haziran, 2.
- Burles, Mark (2006). *Chinese Policy Toward Russia and the Central Asian Republics*. Rand Corporation.
- Buzan, Barry (2010). “China in International Society: Is ‘Peaceful Rise’ Possible?”. *The Chinese Journal of International Politics*, 3(1), 5-36.
- Chesnaux, J., M. Bastid, M. C. Bergère (1977). *China from the Optium Wars to the 1911 Revolution*. Sussex: The Harvester Pres Ltd.
- Chin, Gregory and Ramesh Thakur (2010). “Will China Change the Rules of Global Order?”. *The Washington Quarterly*, 33(4), 119-138.

China's National Defense in 2008 (2009). Information Office of the State Council of the People's Republic of China. Beijing, January 2009, http://www.gov.cn/english/official/2009-01/20/content_1210227.htm

Cohen, Ariel (2001). "The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty: A Strategic Shift in Eurasia?". 18 July, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1459.cfm>.

Cox, Robert W. (1983). "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method". *Millennium-Journal of International Studies*, June, (12), 162-175; in Stephen Gill (Ed.). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 49-66.

Crane, George T. (1993). "China and Taiwan: Not Yet 'Greater China'". *International Affairs*, October, 69(4), 705-724.

CRI (Çin Uluslararası Radyosu) (2011a). "Çin, gelecek 30 yılda ABD'yi geçecek". 29.03.2011, <http://turkish.cri.cn/781/2011/03/29/1s132179.htm>

CRI (Çin Uluslararası Radyosu) (2011b). "Çin ekonomisi ABD'yi ne zaman geçecek". 25.10.2011. <http://turkish.cri.cn/757/2011/10/25/162s136075.htm>

Çağırın, Mehmet Emin (2007). "Din ve Uluslararası İlişkiler". Haydar Çakmak (der.). *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*. Ankara: Platin Yay.

Davidson, Jason, Mira Sucharon (2001). "Peaceful Power Transitions: The Historical Cases". Charles A. Kupchan (Ed.). *Power in Transition: The Peaceful Change of International Order*. United Nations University Press, 101-137.

Davutoğlu, Ahmet (2002). *Küresel Bunalım: 11 Eylül Konuşmaları*. İstanbul: Küre Yayınları.

Demiryol, Tolga (2011). "Çin'in Yükselişini Yeniden Düşünmek". 29 Eylül, <http://www.bilgesam.org/tr/index.php?view=article&catid=92%3AAnalizler-uzakdogu&id=1141%3Acinin-yukseliini-yeniden-dueuenmek>

Deng, Yong, Thomas Moore (2004). "China Views Globalization: Toward a New Great-power Politics?". *The Washington Quarterly*. 27(3), 117-136.

Doran, Charles F. (1989). "Systemic Disequilibrium, Foreign Policy Role and the Power Cycle". *Journal of Conflict Resolution*. 33(3), 371-401.

Doran, Charles F. (1991). *Systems in Crisis: New Imperatives of High Politics at Century's End*. Cambridge: Cambridge University Press.

Doran, Charles F. (1993). "Quo Vadis? The United States' Cycle of Power and its Role in a Transforming World". David Dewitt, David Haglund, and John Kirton (Eds.). *Building a*

New Global Order: Emerging Trends in International Security, Oxford: Oxford University Press, 12-39.

Doran, Charles F. (2003). "Economics, Philosophy of History and the 'Single Dynamic' of Power Cycle Theory: Expectations, Competitions and Statecraft". *International Political Science Review*, 24(1), 13-49.

Dunne, Michael (2000). "US Foreign Relations in the Twentieth Century: From World Power to Global Hegemony". *International Affairs*. 76(1), 25-40.

Eberhard, W. (1986). *Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar Uzak Doğu Tarihi*, Ankara: Türk Tarih kurumu Basımevi.

Eberhard, Wolfram (1987). *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Eglin, Michaela (1997). "China's Entry in to the WTO with a Little Help from the EU", *International Affairs*. July, 73(3), 489-508.

Ekin, Cengiz (2011). *Denizden Yükselen Küresel Hegemonya*. Ankara: Dönence Yay.

Eliade, Mircea (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. cilt II, İstanbul: Kabalıcı Yay.

Fairbank, John King (1969). *Çağdaş Çin'in Temelleri: 1840-1950*. çev. Ünal Oskay, Ankara: Doğan Yayınevi.

Fairbank, John King (1986). *The Great Chinese Revolution 1800-1985*. New York: Harper and Row Publishers.

Ferdinand, Peter (2007). "Sunset, Sunrise: China and Russia Construct a New Relationship", *International Affairs*. 83(5), 841-867.

Fettahoğlu, Selahattin (2003), "Konfüçyüs ve Öğretisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16, 305-324.

Fishman, Ted C. (2005). *China, Inc.: How the Rise of the Next Superpower Challenges America and the World*. New York, London, Toronto, Sydney: Scribner.

Frank, Andre Gunder (2005). "Çıplak Hegemon". *Siyaset ve Toplum*. 1(2), 104-120.

Gills, Barry K. (2003). "Dünya Sisteminde Hegemonik Geçişler". Andre Gunder Frank ve Barry K. Gills (der.). *Dünya Sistemi Beş Yüzyıllık mı, Beş Binyıllık mı? Çev. Esin Soğancılar*, Ankara: İmge Yay., 235-279.

Gilpin, Robert (1975). *US Power and the Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment*. New York: Basic Books.

Gilpin, Robert (1987). *The Political Economy of International Relations*. Princeton: Princeton University Press.

Gilpin, Robert (2000). *The Challenge of Global Capitalism. The World Economy in 21st Century*. Princeton: Princeton University Press.

Glaser, Bonnie S. and Evan S. Medeiros (2007). “The Changing Ecology of Foreign Policy-Making in China: The Ascension and Demise of the Theory of ‘Peaceful Rise’”. *The China Quarterly*. 190, 291–310.

Groot, Jan Jakob Maria de (1912). *Religion in China, Universism: A Key to the Study of Taoism and Confucianism*. New York and London: G. P. Putnam’s Sons.

Hale, David and Lyric Hughes Hale (2003). “China Takes Off”, *Foreign Affairs*, November/December, 82(6), 36-53.

Hardt, Michael, Antonio Negri (2000). *Empire*. London: Harvard University Press.

Hodous, Lewis (1973). “Konfüçyüs Dini”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXI, 391-410.

Howard, Michael (1964). “Military Power and International Order”. *International Affairs*. 40(3), 397-408.

Hoyt, Edwin P. (1995). *Japonya Asker Bir Ulusun İntiharı*. çev. Şerif Erol, İstanbul: Sabah Yayınları.

Huang, Yasheng (1995). “Why China Will Not Collapse”. *Foreign Policy*. Summer, 99, 54-68.

James, Lawrence (1998). *The Rise of the British Empire*. 2nd. Ed., London: Abacus.

Jianjong, Yue (2008). “Peaceful Rise of China: Myth or Reality?”. *International Politics*. 45(4), 439-456.

Jiménez, Viviana (2005). “World Economic Growth Fastest in Nearly Three Decades”. *Eco-Economy Indicators*. <http://www.earthpolicy.org/Indicators/Econ/2005.htm>

Johnston, Reginald F. (1934). *Confucianism and Modern China*. London.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş (2008). “Shanghai Cooperation Organisation as a Counterbalance and India”. *International Seminar on “India and the Major Powers in Central and West Asia: Challenges and Opportunities”*, Jamia Millia Islamia, New Delhi, India, 22-23 October.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş (2010). “Shanghai Cooperation Organisation and International System”, *Akademiyalık, İnnovasiyalık, Teknolojyalar Arkılı Bilikti Mamandar Kalıptastıru Meseleleri*, Shimkent-Moskova, 2010, 244-252.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş (2010). *Uluslararası Sistemin Yapısı ve İşleyişine Kendi Bilinci ve Öteki Algılaması Üzerinden Farklı Bir Yaklaşım*. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kafkasyalı, Muhammet Savaş (2012). "Orta Asya'da Güç ve Zihniyet". Muhammet Savaş Kafkasyalı (Ed.), Bölgesel ve Küresel Politikalarda Orta Asya, Türkistan-Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, 15-52.

Karaca, R. Kutay (2003). *Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Kennedy, Paul (1987). *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House.

Kızıltan, Alaattin (2004). "Tek Kutuplu Bir Dünyada Çin Halk Cumhuriyeti'nin "Süpergüç" Olabilirliği". C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 5(1), 45-66.

Kim, Sung Won, David P. Fidler and Sumit Ganguly (2009). "Eastphalia Rising? Asian Influence and the Fate of Human Security". *World Policy Journal*, 26(2), 53-64.

Knutsen, Torbjørn L. (1999). *The Rise and Fall of World Orders*. Manchester: Manchester University Press.

Kraus, Richard (2004). "China in 2003: From SARS to Spaceships". *Asian Survey*, January/February, 44(1), 147-157.

Legge, James (1880). *The Religions of China: Confucianism and Tàoism Described and Compared with Christianity*. London: Hodder and Stoughton.

Lewis, Bernard (2004). *Hata Neredeydi: 300 Yıldır Sorulan Soru*. çev. Harun Özgür Turgan, Serpil Bilbaşar, İstanbul: Oğlak Yayınları.

Lundestad, Geir (1999). "'Empire by Invitation' in the American Century". *Diplomatic History*, 23(2), 189-217.

Mastel, Greg (1995). "Beijing at By". *Foreign Policy*, Fall (104), 27-35.

McNeill, William (2003). *Dünya Tarihi*. çev. Alâeddin Şenel, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Mearsheimer, John J. (2006). "China's Unpeaceful Rise". *Current History*, April, 105/690, 160-162.

Modelska, George (1987). *Long Cycles in World Politics*. London: Macmillan.

Norling, Nicklas and Niklas Swanström (2007). "The Shanghai Cooperation Organization, Trade, and the Roles of Iran, India and Pakistan". *Central Asian Survey*, 26(3), 429-444

Nye, Joseph S. (1997-98). "China's Re-emergence and the Future of the Asia-Pacific". *Survival*, Winter, 34(4), 65-79.

O'Neill, Jim (2010). "Jim O'Neill looks at the Global Economy of 2036". 22 November, <http://www.economist.com/node/17493408>

Office of the Secretary of Defense (2010). Military and Security Developments Involving the People's Republic of China. <http://www.defense.gov/pubs/pdfs/2010CMPRFinal.pdf>

Okur, Mehmet Akif (2005). "İmparatorluk(un Merkezileştirilmesi) Girişimi: ABD'nin Küreselleşmeyle Savaşı". *Siyaset ve Toplum*, 1(2), 120-146.

Okur, Mehmet Akif (2007). "Rethinking Empire After 9/11: Towards a New Ontological Image of World Order". *Perceptions*, Winter, XII, 61-94.

Okur, Mehmet Akif (2010). *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk: Tarihsel Dünya Düzenleri ve Irak'ın İşgali*. Ankara: A Kitap Yayınları.

Olson, Mancur (1982). *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*. New Haven: Yale University.

Ögel, Bahaeddin (1945). "Göktürk Yazıtlarının 'Apurim'ları ve 'Fu-Lin' Problemi", *Bellekten*, Ocak, IX(33), 63-87.

Öngün, Çetin (2007). *Küresel Rekabet ve ABD Amerikan Gücüne Tarihsel Bir Yaklaşım*. Ankara: Asil Yay.

Örs, Hayrullah (1964). *Konfüçyus, Feylezof ve Din Kurucusu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Panitch, Leo and Martijn Konings (Eds.) (2008). *The American Empire and the Political Economy of Global Finance*. New York, London: Palgrave Macmillan.

Papa II. Jean Paul (2001). *Akıl ve İman*. çev. İsmail Taşpınar, İstanbul: İyiyadam Yayınları, 19-27; "Introduzione - «conosci te stesso»". http://www.vatican.va/edocs/ITA1218/___P1.HTM

Pieterse, Jan Nedeveden (2005). "Neoliberal İmparatorluk". *Siyaset ve Toplum*, 1(2), 80-104.

Pillsbury, Michael (2000). *China Debates the Future Security Environmen*. Washnigton D.C.: National Defense University Press.

Rapkin, David, William R. Tomphson (2003). "Power Transition Challenge and the (Re)Emergence of China". *International Interactions*, 29(4), 315-342.

Robinson, William I. (1996). "Globalization, The World System and Democracy Promotion in US Foreign Policy". *Theory and Society*, October, 25, 615-665.

Ross, Robert S. (1996). "Enter the Dragon". *Foreign Policy*, Fall, 104, 18-26.

Ryan, David (2000). *US Foreign Policy in World History*. London: Routledge.

Saray, Mehmet Ozan ve Levent Gökdemir (2007). "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)". *Journal of Yasar University*, 2(7), 661-686.

- Scott, David (2008). *China and the International System, 1840–1949: Power, Presence, and Perceptions in a Century of Humiliation*. Albany: State University of New York Press.
- Segal, Gerald (1999). “Does China Matter?”. *Foreign Affairs*, September/October, 78(5), 24-36.
- Sen, Gautam (2003). “The United States and the GATT/WTO System”. Rosemary Foot (Ed.), *US Hegemony and International Organizations: The United States and Multilateral Institutions*. Oxford: Oxford University Press, 128-135.
- Seyidoğlu, Halil (1993). *Uluslararası İktisat*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Star, John Bryan (1996). “China in 1995: Mounting Problems, Waning Capacity”. *Asian Survey*, January, 36(1), 13-24.
- Stead, William Thomas (1902). *The Americanisation of the World or the Trend of the Twentieth Century*. London: Review of Riviews.
- Strange, Susan (1987). “The Persistent Myth of Lost Hegemony”. *International Organisation*, 41(4), 551–574.
- Strange, Susan (1994). *States and Market*. London: Pinter.
- Sun, J. W. (2003). “China’s Rural Per Capita Net Income From 1980 to 2000”. *Central Asian Survey*, June/September, 22(2/3), 333-337.
- Susan Strange (2006). “The Future of the American Empire”, Richard Little and Michael Smith (Eds.), *Perspectives on World Politics*, 3rd ed., London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 386-394.
- Şenel, Alaeddin (1982). *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*. Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yay.
- Şimşek, Mevlüdiye (2005). “Çin Halk Cumhuriyeti’nin Dünya Ticaret Örgütü’ne (WTO) Üyeliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin’in Geleceğine ilişkin Senaryolar”. *Yönetim ve Ekonomi*, 12(2), 77-90.
- Trade in Goods with China (2011). U.S. Census Bureau. <http://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>
- Tyler, Patrick (1999). “The (Ab)normalization of US–China’s Relations”. *Foreign Affairs*, September/October, 78(5), 93-122.
- Valéry, Paul. *Bugünkü Dünyaya Bakış (ve Diğer Denemeler)*. çev. Vahdi Hatay, Ankara: Tur Yayınları.
- Voskressenski, Alexei D. (2001). “Russian-Chinese Partnership in a “New” Global Context”, *Asia Program Special Report*, September (99).

Wallerstein, Immanuel (1998). Jeopolitik ve Jeokültür: Değişmekte Olan Dünya-Sistem Üzerine Denemeler. İstanbul: İz Yayıncılık.

Wolferen, Karel Van (1992). Japon Gücünün Sırrı. çev. İnci Kurmuş, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Xuewu, Gu (2000). “Supermacht China? Die Zukunftsperspektive der Volksrepublik China”. Internationale Politik, Heft 1, 17-24.

Xuewu, Gu (2009). “China und der Westen im 21. Jahrhundert: Was wir voneinander lernen können”, Hertie-Stiftung (Hrsg.), Vernunft und Politik im 21. Jahrhundert, Hamburg, 272-289.

Yang, Dali L. (2003). “China in 2002: Leadership Transition and the Political Economy of Governance”. Asian Survey, January/February, 43(1), 25-40.

Yaqing, Qin (2010). “International Society as a Process: Institutions, Identities, and China’s Peaceful Rise”. The Chinese Journal of International Politics. Summer, 3(2), 129-153.

Yen, Chan Master Sheng (2007). Orthodox Chinese Buddhism. trans. D. Gildow, Otto Chang Dharma, New York: Drum Publications.

Yi, Xiaoxiong (1994). “China’s US Policy Conundrum in the 1990’s: Balancing Autonomy and Interdependence”. Asian Survey, August, 34(8), 675-691.

Yu-lan, Feng (1937). History of Chinese Philosophy. I. Çev. Derk Bodde, London.

Zuming, Chen (2004). “Economic Globalisation and China-Russia-India Cooperation”. Central Asian Survey, June/September, 23(2/3), 371-374.